

טעם לד' כוסות

וחיוב הסיבה

בהסדר

כסח

טעם לד' כוסות / גדר חיוב הסיבה / אכל מצה בלי הסיבה
שתה ד' כוסות בלי הסיבה / חיוב כללי או חיוב פרטי

לע"נ זאב אר"י ע"ה בן יבלחט"א שניאור זלמן גליק

במסכת פסחים איתא: "תנו רבנן הכל חייבין בד' כוסות
 . . אחד תינוקות. אמר ר' יהודה וכי מה תועלת
 יש לתינוקות ביין"¹. ולכן סובר שנותנים להם דברים אחרים לשמחם,
 כגון כליות ואגוזים.

הרשב"ם מבאר שאלת ר"י, "והלא פטורים מן המצוות?"² כלומר,
 שאלתו היא איך נחייבם בשתיית הכוסות אם אינם בגדר חיוב. הר"ן
 מבאר באופן אחר, "בכי הא לא שייך לחנוכי במצוות דכיון שאין נוהגין
 ושמחין בו אין להם דרך חירות!"³ היינו אף שבדרך כלל יש חיוב דחינוך,
 בהא ליתא, כי כל ענין השתייה הוא עבור שמחה, להיות בדרך חירות,
 וזה לא שייך בילדים.

והנה אפשר לומר שהר"ן והרשב"א חולקים בהגדר של הד' כוסות. להלן
 בפירקין איתא, "ד' כוסות תיקנו חכמים דרך חירות,"⁴ אבל הרשב"ם
 אינו גורס התיבות "דרך חירות." ויש לומר שהר"ן אכן גורס מילים
 אלו, ולכן סובר שהד' כוסות ענינם הוא חירות, והרשב"ם סובר שהוא
 ענין אחר.

יש לומר הביאור בזה: במקור הד' כוסות מובא בגמרא ירושלמי כמה
 טעמים: "ר' יהודה בשם ר' בניי' כנגד ד' גאולות" (כנגד ד' לשונות של
 גאולה - פני משה). "ר' יהושע בן לוי אמר כנגד ד' כוסות של פרעה . .
 ר' לוי אמר כנגד ד' מלכויות,"⁵ ועוד כמה טעמים.

יש לומר החילוק בין הטעמים הוא, שלפי הטעם שנתקנו כנגד הד'
 לשונות, ענין החירות הוא יותר בגילוי. והר"ן סובר שזהו הטעם
 העיקרי, ולכן סובר שענין הכוסות הוא להיות "בדרך חירות," והרשב"ם
 סובר שהטעם העיקרי הוא כאחד מהטעמים האחרים.

קח, ב	1
ד"ה וכי מה יש תועלת לתינוקות	2
ד"ה מה תועלת לתינוקות ביין	3
ק"ז, ב	4
פסחים פרק י' הלכה א'	5

ב מחילוק זה, אם ענין הכוסות הוא חירות, יוצא נפק"מ להלכה, ובהקדים:

בשועה"ר⁶ איתא: "ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות. . לפי שבכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים. . לפיכך צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות." להלן⁷ כותב: "אימתי צריך להסב, בשעת אכילת כזית (מצה) . . ובשעת אכילת הכריכה מצה ומרור ובשעת אכילת אפיקומן ובשעת שתית ד' כוסות לפי שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות."

וצ"ל מדוע מזכיר עוד הפעם טעם ההסיבה, הרי כבר ביארו קודם לזה? ואם תאמר שבא לבאר באיזה חלקים מסובים ובאיזה לא, הוה לי' לבאר כאן באיזה חלקים אין מסובים?

ג והנה להבין זה יש לבאר תחילה מהו תקנת החכמים דהסיבה, שיש לבארה בשני אופנים:

אופן א': כמו שבכל מצות הלילה יש פרטים איך שצריך לקיימם, לדוגמא שאכילת מצה צריכה להיות בכזית, ולחם עוני וכיו"ב. ובד' כוסות יש פרטים אחרים (לדוגמא: השיעור). כמו כן הנה גם תקנת אופן האכילה, שצריך להיות בהסיבה, הוא פרט בקיום המצוה.

אופן הב': יש ענין שצריכים להיות בהסיבה, להיות בדרך חירות, ובאמת היינו צריכים להיות בהסיבה כל הסדר, אלא שבפועל תיקנו חכמים רק על כמה דברים.

הנפק"מ ביניהם הוא, במי שלא היסב באכילת מצה, שאם נאמר שההסיבה הוא חלק מהמצוה, אזי לא קיים מצות מצה כדבעי. אבל אם נאמר שהוא מצוה בפ"ע, הנה קיים מצות מצה, אלא שחיסר מצות הסיבה. הנפק"מ להלכה בפועל הוא, שההלכה היא שמי שלא היסב

//////////

6. תע"ב ז'

7. סעיף י"ד

בשעת אכילת מצה צריך לאכול עוד כזית, ואם נאמר שלא יצא אכילת מצה, צריך לברך שוב, אבל אם רק חיסר בהסיבה לא יברך.

עוד נפק"מ, במי שאכל בלא הסיבה והלך למקום שהוא פטור מהסיבה, כמו בית רבו, וזוכר שלא היסב. אי אמרינן שלא יצא אכילת מצה, צריך לאכול שוב, אף שעתה לא יסב. אבל אם נאמר שרק לא יצא הסיבה, מה יעזור זה שאוכל עכשיו?

ד והנה יש להביא רא"י לאופן הא': במסכת פסחים⁸ מדובר בענין מי חייב בהסיבה. שואלת הגמ' "שמש מאי?" ומתרצת: "תא שמע, דאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא מיסב אין, לא מיסב לא, שמע מינה." המשמעות הוא ש(אם אכל בלא הסיבה) לא יצא מצות אכילת מצה.

בהרא"ש מפורש כאופן זה, שמבאר - לפי שיטה א' - שאם לא היסב בשתי כוסות האחרונות צריך לשתותם שוב בהסיבה, אף שיש סברא שלא לשתותם לפי שנראה כמוסיף על הכוסות, ש"כיון ששתה שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות הי". רואים שאם שתה בלא הסיבה לא נחשב כשתיית הכוס.

לאידך גיסא מדברי הרמב"ם משמע כאופן הב', שכותב: "בכל דור ודור חייב אדם להראות עצמו כאילו הוא יצא היום מתחת שעבוד מצרים, לפיכך . . צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות."⁹ מזה רואים שהסיבה הוא תקנה בפ"ע, להראות חירות.

ה בכדי לתווך שני הענינים שהם לכאורה סותרים זל"ז, צריכים לומר ששניהם נכונים: יש שתי תקנות חכמים, א' הוא שצריך להראות ענייני חירות כמו הסיבה, וב' שהענינים הנעשים זכר לחירות יהיו באופן המראה חירות.

החילוק בין ב' התקנות הוא, שמי שלא היסב בשאר חלקי הסעודה חסר לו הענין דהסיבה בשלימותה. אבל מי שאכל מצה או שתה א' מהכוסות בלי הסיבה, חסר לו בקיום מצות אכילת מצה או שתיית הד כוסות.

8 ק"ח, א

9 רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה ו' ז'

לפי זה יבואר גם זה שכתב אדמוה"ז חיוב הסיבה ב' פעמים, שבסעיף ז' מבואר כללות ענין ההסיבה, ובסעיף י"ד מבאר פרטי הענינים, איזה ענינים צריכים להיות בדרך חירות, וקבעו להם מצות הסיבה. ועפ"ז י"ל עוד נפק"מ בין הר"ן והרשב"א, שחולקים בהענין דחירות בד' כוסות, האם יש בהם גם הענין השני של הסיבה.

ך הרבי מבאר שאמיתית ענין החירות הוא זה שכל נברא יכול לנצל כוחותיו במילואם, ובמיוחד ביהודי שיש לו נשמה ויכול לקיים אתה תומ"צ. אומר הרבי, שכשיהודי משתמש בנשמתו ללמוד תורה ולקיים מצוות, זהו חירות האמיתי, וכל שמוסיף בשמירת תומ"צ, מיתוסף החירות.

על פי ליקוטי שיחות חלק י"א פשת וארא שיחה א'

קיצור לחורה

1. מחלוקת רשב"ם הר"ן בביאור שיטת ר' יהודה בזה שקטנים פטורים מד' כוסות.

2. מחלוקתם הוא בגדר ד' כוסות, להר"ן הוי מצד חירות, להרשב"ם הוי מטעם אחר.

3. אדה"ז מפרש ב' פעמים מה שמסובים בליל הסדר. וצריך ביאור למה.

4. חקירה בגדר הסיבה, מצוה כללית בפני עצמה או פרט במצות הלילה.

5. הנפקא מינה, אם אכל מצה בלי הסיבה אם צריך לברך באכילה השנית.

6. ראיות לב' הצדדים מהש"ס ומרמב"ם.

7. תיווך, ששניהם אמת ויש ענין כללי וגם ענין פרטי בהסיבה. על פי זה מבואר הקושיא.

8. על פי זה נפקא מינה אם בד' כוסות יש ענין הפרטי של החירות.

9. החירות האמיתית היא קיום התורה ומצוות.